

Angelika Jamka

(Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Polska)

ORCID: 0009-0007-7236-972X

Włodzimierz Kozłowski – próba biografii konserwatysty wschodniogalicyskiego i działacza społecznego

Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie postaci Włodzimierza Kozłowskiego (1858–1917) – Podolaka, ziemianina oraz działacza społecznego. Zaprezentowany tekst został oparty na materiałach zdeponowanych we Lwowskiej Narodowej Naukowej Bibliotece Ukrainy im. Wasyła Stefanyka (Archiwum Włodzimierza Kozłowskiego) uzupełnionych o źródła zgromadzone w Austriackim Archiwum Państwowym w Wiedniu. Artykuł ten stanowi przyczynek do jego dalszej biografii.

Słowa kluczowe: elity polityczne, Galicja Wschodnia, Włodzimierz Kozłowski, Podolacy, ziemianstwo

Losy karier politycznych i urzędniczych polskiej reprezentacji w Wiedniu doczekały się już kilku istotnych publikacji zarówno w formie monografii, jak i artykułów¹. Na ogół obiektem dociekań czyniono jednostki wybitne, wywierające doniosły wpływ na dzieje monarchii austro-węgierskiej. Niemniej

¹ W. Łazuga, *Kalkulować... Polacy na szczytach c.k. monarchii*, Poznań 2013; tenże, „Rzeczy polskie” w Austrii. *Gabinet Kazimierza hr. Badeniego 1895–1897*, Poznań 1991; D. Szymczak, *Galicyska „ambasada” w Wiedniu. Dzieje ministerstwa dla Galicji 1871–1918*, Poznań 2013; tenże, *Ze Lwowa do Wiednia i z powrotem. Wokół kariery Filipa Zaleskiego [w:] Znani i nieznani dziewiętnastowiecznego Lwowa. Studia i materiały*, t. 5, red. L. Michalska-Bracha, M. Przeniosło, Kielce 2017, s. 9–26; tenże, *Eksceleńcja Dawid Abrahamowicz – polityk galicyjski, polski czy austriacki? Szkic do portretu wybitnego Podolaka [w:] Między polityką historyczną a pamięcią historyczną*, red. W. Łazuga, S. Paczos, Poznań 2015, s. 183–209; A. Chudzińska, *Wszecchnopolak austriackim ministrem kolei. Wokół kariery politycznej Stanisława Głabińskiego*, „Galicja. Studia i materiały” 2020, nr 6, s. 507–524; A. Strzelczyk, „...głos jego był w Europie słuchany” – *polityka zagraniczna Austro-Węgier za czasów ministra Agenora Gołuchowskiego młodszego w świetle prasy galicyjskiej*, „Historia Slavorum Occidentis” 2019, nr 1 (20), s. 96–114.

próba odtworzenia pełnego obrazu aktywności parlamentarnej galicyjskiego przedstawicielstwa wymaga uwzględnienia postaci drugoplanowych. Niniejszy tekst jest częściowym uzupełnieniem owej luki, prezentując życiorys konserwatysty wschodniogalicyjskiego Włodzimierza Kozłowskiego i stanowiąc tym samym przyczynek do jego dalszej biografii. Podstawę źródłową artykułu tworzą materiały pochodzące z zespołu „Archiwum Włodzimierza Kozłowskiego” (fond 59) zdeponowane w Lwowskiej Narodowej Naukowej Bibliotece Ukrainy im. Wasyla Stefanyka, a w sposób uzupełniający materiał zgromadzony w Austriackim Archiwum Państwowym w Wiedniu.

Włodzimierz Kozłowski urodził się 8 grudnia 1858 r. w Krzywczu jako syn Zygmunta Kozłowskiego oraz Gabrieli z domu Starzeńskich². Pierwsze nauki pobierał w Szkole Głównej w Przemyślu³. Tam też uczęszczał do lokalnego gimnazjum zamienionego rok później na renomowane Gimnazjum im. Franciszka Józefa we Lwowie⁴. Po egzaminie dojrzałości zdanym w 1876 r. rozpoczął studia prawnicze na uniwersytetach kolejno w Pradze, Innsbrucku, Krakowie oraz Wiedniu⁵. Z tego okresu pochodzi obszerna korespondencja pomiędzy Włodzimierzem a jego ojcem, który mimo dzielącej ich odległości nieustannie dokładał starań o odpowiednią edukację syna, przypominając, by zabawy towarzyskie traktował jako wypoczynek, „mając przede wszystkim naukę na celu”⁶. Gorliwość Zygmunta w sprawie uzyskania przez syna solidnego wykształcenia wynikała z jego osobistych doświadczeń, gdy jako młodzieniec mierzył się z nędzą i niedostatkiem, czego wyraz dawał w pisanych listach⁷. Według słów Kazimierza Chłędowskiego, wywodził się on z grona ziemian, którzy poprzez korzystny mariaż zyskali fortunę oraz pozycję otwierającą drzwi do wielkiej kariery politycznej⁸. Wartości wyniesione z rodzinnego domu rzutowały na dalsze życie Włodzimierza, który w 1883 r. z sukcesem uzyskał doktorat z prawa na Uniwersytecie Jagiellońskim⁹. Po zakończeniu nauki, bez planów na przyszłość, tymczasowo przebywał za granicą¹⁰. Podjęta decyzja wywołała silną krytykę ze strony ojca, który po osiągnięciu przez Włodzimierza dwudziestego siódmego

² J. Zdrada, *Kozłowski Włodzimierz Marian* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 15, Wrocław 1970, s. 39.

³ Lwowska Naukowa Narodowa Biblioteka Ukrainy im. Wasyla Stefanyka (dalej: LNNBU), fond: 59: Archiwum Włodzimierza Kozłowskiego, sprawa 376: Papiery osobiste Włodzimierza Kozłowskiego z lat 1865–1915, k. 1.

⁴ Tamże, k. 6.

⁵ Tamże, k. 27.

⁶ LNNBU, f. 59, spr. 361: Listy do Włodzimierza Kozłowskiego od ojca Zygmunta Kozłowskiego 1873–1893, k. 43.

⁷ Tamże, k. 153.

⁸ K. Chłędowski, *Pamiętniki*, t. 1: *Galicja 1843–1880*, Wrocław 1951, s. 37.

⁹ LNNBU, f. 59, spr. 376, k. 65–66.

¹⁰ LNNBU, f. 59, spr. 361, k. 157.

roku życia nalegał na stabilizację, powierzając mu do dyspozycji wydzielone środki¹¹. Zapewne też za jego namową w 1885 r. rezydował w Zarzeczu, aby podobnie jak rówieśnicy przyuczyć się do zarządzania majątkiem ziemskim. Taka perspektywa, po wielu latach spędzonych na europejskich uniwersytetach, stanowiła dla niego prawdziwe utrapienie¹². Ostatecznie jeszcze w tym samym roku zdecydował się na czynny udział w życiu politycznym poprzez wejście w skład zarządu oddziału wschodniego Centralnego Komitetu Wyborczego, co umożliwiło mu nawiązanie bliższych kontaktów z takimi osobistościami jak Wojciech Dzieduszycki, Witold ks. Czartoryski, Teofil Merunowicz czy Stanisław hr. Stadnicki¹³. Od tego okresu na stałe związał się z konserwatystami wschodniogalicyskimi potocznie określanymi mianem Podolaków. Ci począwszy od 1867 r. dzięki sprzyjającej ordynacji wyborczej stanowili u boku konserwatystów krakowskich drugi najsilniejszy obóz polityczny autonomicznej Galicji. Wejście w ich szeregi zapewniło Kozłowskiemu w 1888 r. mandat do Rady Państwa z kurii wielkiej własności ziemskiej¹⁴, natomiast rok później, miejsce w Sejmie Krajowym¹⁵.

Kozłowski na początku swojej działalności politycznej zaangażował się w głośną sprawę prywatnej linii kolejowej Karola Ludwika. Przemawiał wówczas na forum krajowym o konieczności jej natychmiastowego upaństwowienia, podkreślając wieloletnie krzywdy, których doświadczyło wskutek jej postępowania galicyjskie rolnictwo¹⁶. Stanowisko to wyrażały już wcześniej krakowska oraz lwowska Izba Handlowa i Przemysłowa¹⁷. Ostatnia z nich począwszy od lat sześćdziesiątych XIX w. apelowała o konieczność obniżenia opłat taryfowych przewyższających ceny w innych krajach¹⁸. Do wątku tego nawiązał Kozłowski w 1889 r. podczas wystąpienia w parlamencie wiedeńskim na fali dyskusji o nacjonalizacji kolei. Za przykład posłużył mu wtedy kryzys zbożowy wywołany udzieleniem przez kolej prywatną niższej taryfy dla rosyjskiego zboża¹⁹. O tym, jak kuriozalna była to sytuacja, donosił, mówiąc:

¹¹ Tamże, s. 159.

¹² Tamże, s. 166.

¹³ A. Wątor, *Galicyjska Rada Narodowa w latach 1907–1914. Z dziejów instytucji obywatelskiej*, Szczecin 2000, s. 19.

¹⁴ „Kurier Lwowski” 1888, nr 122, s. 5.

¹⁵ S. Grodziski, *Sejm Krajowy Galicyjski: 1861–1914*, t. 2, Warszawa 1993, s. 184.

¹⁶ *Sprawozdanie stenograficzne z rozpraw Galicyjskiego Sejmu Krajowego*, 21 posiedzenie 1 sesji 6 kadencji z 18.11.1889, Lwów 1889, s. 770.

¹⁷ T. Kargol, *Izba Handlowo-Przemysłowa w Krakowie w latach 1850–1939. Dzieje – ludzie – polityka gospodarcza*, Kraków 2003, s. 183.

¹⁸ K. Meus, *Izba Handlowa i Przemysłowa we Lwowie (1850–1918). Instytucja i ludzie*, Kraków 2021, s. 304–305.

¹⁹ *Przemówienie Włodzimierza Kozłowskiego w Radzie Państwa nad budżetem kolejowym wypowiedziane*, Przemyśl 1889, s. 8.

nie dość, że nasze koleje zboże rosyjskie woziły taniej aniżeli austriackie, ale jeszcze przystawiając naszego współzawodnika zza granicy rosyjskiej pod korzystniejszymi warunkami do bramy naszego targu, do niemieckich rogatek cłowych, pozbawiały nas zarazem naszych odbiorców²⁰.

Finalnie po dyskusjach skupiających przedstawicieli przemysłu i kupiectwa ustawą z 25 listopada 1891 r. kolej Karola Ludwika przeszła na własność państwa²¹.

Częste pobyty w Galicji spowodowane udziałem w sesjach Sejmu Krajowego skłoniły Kozłowskiego do znalezienia stałego miejsca pobytu, gdzie w spokoju mógłby odpocząć po częstych podróżach na linii Lwów – Wiedeń. Ostatecznie wybór padł na niewielką miejscowość Zabłotce położoną w powiecie przemyskim, mimo iż w okresie młodzieńczym życie z dala od wielkich ośrodków miejskich darzył wielką niechęcią²². W zaciszu własnego majątku poświęcał się swojej pasji do genealogii, którą jeszcze w czasie studiów został zarażony przez ojca²³. Ten ostatni w pisanej korespondencji wielokrotnie donosił synowi o swoich odkryciach naukowych²⁴. Jak wiadomo, już wtedy Kozłowski pochłonięty był prowadzeniem badań genealogicznych, nierzadko dokonując analiz źródłowych na prośbę spokrewnionych rodzin. Przykładem tego była opracowana w 1885 r. praca poświęcona postaci hrabiego Edwarda Adama Stadnickiego²⁵. Nie był to odosobniony przypadek, albowiem rok później na rynku wydawniczym ukazała się praca jego autorstwa poświęcona postaci hrabiego Edwarda Adama Stadnickiego²⁶. Niedługo później do Kozłowskiego zaczęły zwracać się kolejne rodziny arystokratyczne zainteresowane uzyskaniem pełniejszych informacji na temat przodków. W tej sprawie korespondował do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Wiedniu celem pozyskania dodatkowych materiałów podczas prowadzonych kwerend archiwalnych²⁷. Poza genealogią równie wielką miłością darzył kolekcjonowanie rozmaitych książek, które nieustannie towa-

²⁰ Tamże.

²¹ *Dziennik ustaw państwa dla królestw i krajów w radzie państwa reprezentowanych*, Wiedeń 1891, s. 454.

²² LNNBU, f. 59, spr. 361, k. 216.

²³ Zygmunt Kozłowski należał do prekursorów badań genealogicznych, czego potwierdzeniem są liczne materiały zdeponowane w archiwach wiedeńskich, Archiwum Państwowe w Wiedniu/Österreichisches Staatsarchiv, Ogólne Archiwum Administracji/Allgemeines Verwaltungsarchiv (dalej: OeStA/AVA), sygn. AT-OeStA/AVA Adel HAA AR 473.1: Kozłowski, Sigmund Ritter von, Gesuch um Ausfertigung eines Adelszertifikates für seinen Sohn Wladimir, s. 1–4.

²⁴ LNNBU, f. 59, spr. 361, k. 70, 72–73, 81, 87, 95, 117.

²⁵ LNNBU, f. 59, spr. 482: Papiery rodzinne Kozłowskich, t. XV: Starzeńscy, Badeniowie, Ufniańscy, Stadniccy, k. 14.

²⁶ W. Kozłowski, *Edward Adam hr. Stadnicki*, Kraków 1885.

²⁷ OeStA, sygn. AT-OeStA/AVA Adel HAA AR 744.27: Potocki, Gesuch des Dr. Wladimir Ritter von Kozlowski um Anfertigung von Kopien zur Geschichte der gräflichen Familie Potocki (49/A, 1893), s. 1–3.

rzyszyły mu w trakcie podróży²⁸. Dość wspomnieć, że w posiadanym majątku stworzył bibliotekę liczącą dwadzieścia tysięcy pozycji²⁹. Pozyskaną wiedzę z powodzeniem wykorzystywał podczas wystąpień politycznych. Dowodzi tego sprawa sporu o przynależność Morskiego Oka do Galicji toczona ze stroną węgierską³⁰. W trakcie procesu Kozłowski opracował memoriał opatrzoney „datami historycznymi, wyciągami z dokumentów dyplomatycznych i cennymi uwagami krytycznymi” stanowiący podstawę interpretacji Koła Polskiego w 1901 r.³¹

Na szczeblu krajowym Włodzimierz Kozłowski dał się poznać przede wszystkim jako działacz Centralnego Komitetu Wyborczego. W latach 1900–1902 wspólnie ze Stanisławem Jędrzejowiczem piastował urząd zastępcy przewodniczącego³², natomiast po ustąpieniu Andrzeja Lubomirskiego przez kolejne trzy lata był jego prezesem³³. Kierowanie akcją przedwyborczą zbiegło się w owym czasie ze sporami zachodzącymi wewnątrz Koła Polskiego. Winą za zaistniałą sytuację obarczano ówczesnego prezesa Koła Polskiego, Apolinarego Jaworskiego, który w przeciwieństwie do swojego poprzednika – Kazimierza Grocholskiego – nie potrafił utrzymać jedności pośród polskich parlamentarzystów³⁴. Sam Kozłowski miał popaść z nim w rzekomy konflikt. Jak donosiła prasa ten „swoją pracą i ruchliwością chciał ratować klikę konserwatywną przed powszechnym potępieniem”³⁵. Kilka miesięcy później w październiku 1902 r. Kozłowski złożył mandat do Rady Państwa. Decyzję tę motywował potrzebą stałego przebywania w Galicji wynikającą z zarządzania ruchem przedwyborczym. Pogodzenie częstych wyjazdów do stolicy monarchii ponadto uniemożliwiłoby mu udział w pracy narodowej i społecznej³⁶. Ostatnia z nich nabrała szczególnego znaczenia pod wpływem wydarzeń z lata 1902 r., kiedy to w Galicji Wschodniej odbyły się masowe strajki robotników rolnych. Rozmiary akcji protestacyjnej pobudziły miejscowych ziemian do większej aktywizacji, w efekcie czego już 12 października 1902 r. z inspiracji Centralnego Komitetu Wyborczego zorganizowano specjalny zjazd celem obmyślenia środków zaradczych. Na spotkaniu liczącym przeszło 300 osób zadecydowano o utworzeniu organizacji powiatowych³⁷. Od-

²⁸ LNNBU, f. 59, spr. 361, s. 119.

²⁹ J. Szocki, *Księgozbiory domowe w Galicji Wschodniej (1772–1918)*, Kraków 2001, s. 98.

³⁰ *Mowa posła Włodzimierza Kozłowskiego wygłoszona w Sejmie dnia 28 grudnia 1901 r. w sprawie Morskiego Oka*, [b.m.w.] 1902.

³¹ LNNBU, f. 59, spr. 376, k. 136.

³² „Gazeta Narodowa” 1900, nr 326, s. 1.

³³ A. Wątor, *Galiczyjska Rada Narodowa...*, s. 25, 37.

³⁴ J. Buszko, *Polacy w parlamencie wiedeńskim 1848–1918*, Warszawa 1996, s. 253–254.

³⁵ „Kurier Lwowski” 1901, nr 351, s. 1.

³⁶ „Kurier Lwowski” 1902, nr 279, s. 1.

³⁷ „Gazeta Narodowa” 1902, nr 254, s. 1; „Dziennik Polski” 1902, nr 477, s. 1; „Słowo Polskie” 1902, nr 495, s. 1.

powiedzialność za nie powierzono tzw. mężom zaufania³⁸. Poza wspomnianymi krokami pochylono się nad wnikliwym zbadaniem akcji strajkowej. Realizacja tego zadania przypadła pięcioosobowemu gremium, do którego zaangażowano Kozłowskiego³⁹. Wybór ten nie był przypadkowy, albowiem w tym samym czasie stanął on na czele inicjatywy zakładającej integrację polskiej ludności w Galicji Wschodniej. Plan ten obejmował wieloaspektowe działania, m.in. nawiązanie stosunków pomiędzy ziemiaństwem a polskim włościanstwem, przeciwdziałanie parcelacji, tworzenie kas Stefczyka i czytelní ludowych, powoływanie organizacji kulturalno-oświatowych oraz budowę obiektów sakralnych. Urzeczywistnieniu powyższej koncepcji sprzyjały zjazdy powiatowe pod przewodnictwem Kozłowskiego przy udziale okolicznych mieszkańców⁴⁰. W trakcie trwania akcji miał on odwiedzić 52 powiaty we wschodniej części kraju⁴¹.

Objęcie kierownictwa nad organizacjami narodowymi otworzyło przed Kozłowskim nowy etap w dotychczasowej karierze. Stał się wówczas jednym z czołowych przedstawicieli konserwatystów wschodniogalicyskich. Nawoływanie do współpracy pomiędzy przedstawicielami wielkiej własności ziemskiej a ludnością chłopską w obliczu zagrożenia ruchem ukraińskim zyskało pozytywny odzew. Jak odnotował Jan Zamorski: „Za Kozłowskim przymknęli do pracy wszyscy ziemianie (boć to swój), dotychczas we wszystkich pracach nieobecni”⁴². Apatię ziemiaństwa poświadczały jednak relacje mężów zaufania opisujące stan powiatów, rysując przykry obraz stosunków zachodzących w Galicji Wschodniej. Dla przykładu w raporcie z września 1903 r. w powiecie bóbreckim informowano o zgubnej postawie największego przedstawiciela wielkiej własności ziemskiej – Romana Potockiego. Niechęć do pracy społecznikowskiej, wyjąwszy ziemiaństwo, okazywali miejscowi urzędnicy. Skutki takiego postępowania pod względem narodowym przedstawiały opłakany obraz. W całym powiecie ludność polska posługiwała się językiem rusińskim. Wskazane szacunki potęgował fakt powszechnego braku czytelní ludowych. Co prawda swoją działalność powoli rozpoczynały organizacje sokole, jednak w niektórych miejscowościach już donoszono o ich porażce, czemu winna była bierność ze strony inteligencji⁴³.

³⁸ LNNBU, f. 59, spr. 399: Archiwum Rady Narodowej, t. I, k. 103–104.

³⁹ Tamże, k. 101.

⁴⁰ O. Arkusha, *Ukrains'ko-pol's'ki vidnosyny u Skhidniĭ Halychyni na pochatku XX stolittia: Aktsiia Vlodzimiezha Kozlows'koho 1902–1903 rokiv*, „Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriia istorychna” 2002, nr 37, cz. 1, s. 290.

⁴¹ A. Wątor, *Na galicyjskim Podolu. Praca narodowa i oświatowa w relacjach uczestników do roku 1914*, Szczecin 2018.

⁴² Tamże, s. 95.

⁴³ LNNBU, f. 59, spr. 401: Archiwum Rady Narodowej, t. III, s. 7–9.

Zintensyfikowana aktywność Kozłowskiego widoczna przede wszystkim w organizacji zjazdów powiatowych, podczas których omawiano bieżące kwestie, wywołała ataki przedstawicielstwa ukraińskiego w Sejmie Krajowym. Jak argumentował sam zainteresowany podczas jednego ze swoich wystąpień, zbliżenie ziemiaństwa do chłopstwa nie miało na celu polonizacji ludności ukraińskiej, a zapobiegnięcie przyszłym konfliktom na tle narodowościowym⁴⁴. Zaśługi Kozłowskiego na tym polu znalazły szczególne uznanie wśród członków Galicyjskiego Towarzystwa Gospodarskiego, kiedy to w 1903 r. jednogłośnie zdecydowano o nadaniu mu godności prezesa w następnej kadencji. Powierzone stanowisko piastował do 1906 r.⁴⁵ W tym samym roku został też mianowany na kuratora Akademii Rolniczej w Dublanach⁴⁶.

Do życia politycznego powrócił po złożeniu prezesury w Galicyjskim Towarzystwie Gospodarskim za sprawą reformy ordynacji do parlamentu wiedeńskiego. Emancypacja środowisk wiejskich idąca w parze z rozwojem ruchu ukraińskiego skłoniła siły konserwatywne do wyłonienia nowej instytucji odpowiedzialnej za przygotowanie kampanii wyborczej. Po naradach w grudniu 1906 r. zdecydowano o powołaniu Rady Narodowej mającej zastąpić okryty niesławą Centralny Komitet Wyborczy. Skład Rady tworzyły trzy ugrupowania sejmowe, unia konserwatywna, demokraci oraz centrum ludowe. Wraz z Juliuszem Leo i Tadeuszem Skalkowskim Kozłowski reprezentował grono konserwatystów galicyjskich⁴⁷. W tym samym czasie został powołany do komisji reformy wyborczej w miejsce Wojciecha Dzieduszyckiego⁴⁸. Stanowczo sprzeciwiał się utracie dotychczasowej liczby mandatów przez Koło Polskie. Podczas przemówienia 26 czerwca 1906 r. podnosił niekorzystane położenie Galicji w stosunku do innych krajów koronnych w razie przyjęcia proponowanego projektu. Ponadto jako przedstawiciel konserwatystów wschodniogalicyskich zajmował opozycyjne stanowisko względem zwiększenia liczby posłów ukraińskich⁴⁹. W maju tego samego roku uzyskał mandat do parlamentu wiedeńskiego z okręgu 67 obejmującego miasto Jarosław⁵⁰. Był to niewątpliwie sukces, biorąc pod uwagę fakt, iż wyłączwszy jego osobę, w Radzie Państwa zasiadło jedynie siedmioro z konserwatystów wschodniogalicyskich. Znacznie bardziej druzgocący wynik uzyskali konserwatyści krakowscy, którzy preforsowali zaledwie dwójkę kandydatów⁵¹.

⁴⁴ „Gazeta Narodowa” 1903, nr 5, s.1; „Gazeta Narodowa” 1903, nr 39, s. 1.

⁴⁵ „Gazeta Narodowa” 1906, nr 52, s. 1.

⁴⁶ LNNBU, f. 59, spr. 376, k. 139.

⁴⁷ A. Wątor, *Ziemianin-polityk. Tadeusz Cieński 1856–1925. Z dziejów konserwatyzmu galicyjskiego*, Szczecin 1997, s. 38–39.

⁴⁸ „Gazeta Narodowa” 1906, nr 128, s. 1.

⁴⁹ „Gazeta Narodowa” 1906, nr 143, s. 1.

⁵⁰ „Kurier Lwowski” 1907, nr 246, s. 5.

⁵¹ A. Wątor, *Galicyjska Rada Narodowa...*, s. 63.

Równie pomyślnie ułożyły się dla Kozłowskiego wybory do Sejmu Krajowego w lutym 1908 r., podczas których został wybrany z kurii wielkiej własności ziemskiej ponownie jako reprezentant obwodu przemyskiego⁵². Tym razem zdecydował o utworzeniu samodzielnego klubu sejmowego pod własnym przewodnictwem. Liczące sześciu posłów „Centrum” było najmniejszym z polskich klubów, stąd nie mogło odegrać większej roli w sejmie. Dla przykładu skład Stronnictwa Prawicy Sejmowej pod kierownictwem Wojciecha Dzeduszyckiego zasiłło 66 osób. Trudno stwierdzić czym podyktowana była decyzja Kozłowskiego, tym bardziej, iż poza klubem znaleźli się jego bliscy współpracownicy, jak Tadeusz Cieński czy Witold Czartoryski, deklarujący bezpartyjność⁵³. Przeciwnicy Kozłowskiego na łamach organów prasowych donosili natomiast o bezsilności klubu, któremu już na początku swojej działalności groził rozpad⁵⁴. Należy wspomnieć, że sejm dziewiątej kadencji pracował w niezwykle trudnej sytuacji związanej z tragiczną śmiercią namiestnika Andrzeja Potockiego zamordowanego w kwietniu 1908 r. przez ukraińskiego studenta Mirosława Siczyńskiego⁵⁵. Mianowany w jego miejsce Michał Bobrzyński stanął przed niełatwym zadaniem ułożenia stosunków pomiędzy stroną polską a ukraińską. Zaproponowane ustępstwa doprowadziły do sprzeciwu w gronie konserwatystów wschodniogalicyskich, którzy od początku 1909 r. rozpoczęli trwałą współpracę ze stronnictwem narodowo-demokratycznym. Sam Kozłowski był natomiast zagorzałym zwolennikiem tego porozumienia i stopniowo zaczął odgrywać w nim coraz większą rolę⁵⁶.

Tymczasem równie niespokojny przebieg miały obrady w parlamencie wiedeńskim. Otóż w 1910 r. Koło Polskie na czele z jego prezesem Stanisławem Głąbińskim ponownie przystąpiło do dyskusji dotyczącej uruchomienia kanału Dunaj – Odra – Wisła – Dniestr⁵⁷. Warto podnieść, że sprawa zyskała akceptację w postaci uchwały jeszcze w czerwcu 1901 r. Zgodnie z jej ustaleniami strona rządowa zobligowała się do pokrycia sześćdziesięciu procent kosztów inwestycji, natomiast resztę zakładano opłacić z budżetu Galicji. Na przeszkodzie ku urzeczywistnieniu przedsięwzięcia stanęły braki finansowe⁵⁸. Do rozmów z Kołem Polskim oddelegowano dzierżącego wówczas tekę ministra skarbu Leona Bilińskiego, który zaproponował wykupienie kanałów przez skarb państwa.

⁵² „Głos Narodu: dziennik polityczny” 1908, nr 112, s. 2.

⁵³ W. Łazuga, *Ostatni stańczyk. Michał Bobrzyński-portret konserwatysty*, Toruń 2005, s. 117.

⁵⁴ „Nowiny: dziennik niezawisły demokratyczny ilustrowany” 1908, nr 16, s. 1.

⁵⁵ W. Łazuga, *Ostatni stańczyk...*, s. 113.

⁵⁶ Tamże, s. 126–127.

⁵⁷ A. Wątor, *Narodowa Demokracja w Galicji do 1918 roku*, Szczecin 2002, s. 203.

⁵⁸ K. Witkowski, K. Meus, *The Oder–Vistula–Dniester Canal—the infrastructural legacy of the Habsburg Empire*, „Journal of Historical Geography” 2024, nr 86, s. 156.

Projekt ten został jednak odrzucony 6 lipca 1910 r., efektem czego stały się napięcia pomiędzy Bilińskim a częścią polskich parlamentarzystów zdeterminowanych do realizacji budowy ze środków państwa⁵⁹. Grupie tej przewodzili Stanisław Głabiński, Witold Korytowski oraz Włodzimierz Kozłowski⁶⁰. Sam Biliński w spisanych przez siebie wspomnieniach przyrównał nadmienionych polityków do triumwiratu zawiązanego przeciw jego osobie⁶¹. Zarzuty te odpiął Kozłowski argumentem o potrzebie ratunku inwestycji kanałowej⁶².

Pomimo udziału w licznych pracach parlamentarnych nie pozostawał głuchy na prośby potrzebujących. Powody, dla których zwracano się do niego o pomoc, były rozmaite. Przykładowo w 1911 r. kaleka wojenny Wojciech Wróbel wystąpił z zapytaniem o wstawiennictwo w sprawie wyjednanie u strony rządowej stosownej zapomogi. We wcześniejszych latach mężczyzna uzyskiwał skromne wsparcie finansowe w wysokości 20 koron, jednak wyłącznie za pośrednictwem Kozłowskiego. Podania dostarczane bez protekcji posła nie uzyskiwały akceptacji⁶³. Przeważnie pisano do niego o interwencję poselską celem uzyskania atrakcyjniejszej posady⁶⁴. Wiele z nadsyłanych listów rzeczywiście znajdowało wsparcie Kozłowskiego, który za pomocą posiadanych kontaktów starał się o pozyskanie odpowiednich informacji w tej materii⁶⁵. Na uwagę zasługuje chociażby przypadek nauczycielki Zofii Rezgowej ubiegającej się bez sukcesu o stałą posadę w szkole. Po siedemnastu latach sprawa znalazła swoje szczęśliwe zakończenie dopiero wskutek interwencji Kozłowskiego⁶⁶.

Podsumowaniem działalności na niwie gospodarczej było nadanie Kozłowskiemu godności dyrektora Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w marcu 1911 r. na okres sześcioletniej kadencji⁶⁷. Było to największe wyróżnienie w jego dotychczasowej karierze. Radość nie trwała jednak długo na skutek oskarżeń o nadużycia wyborcze, których dopuścić miała się w tym czasie Rada Narodowa⁶⁸. Do głównych przewinień zaliczano znane z wcześniejszych lat forsowanie własnych kandydatów oraz reprezentowanie interesów partyjnych⁶⁹. Pierwszy

⁵⁹ J. Buszko, *Polacy w parlamencie wiedeńskim...*, s. 294–295.

⁶⁰ L. Biliński, *Wspomnienia i dokumenty*, t. 1: 1846–1914, Warszawa 1924, s. 170; S. Głabiński, *Wspomnienia polityczne*, Pelplin 1939, s. 136–137.

⁶¹ Tamże, s. 201.

⁶² LNNBU, f. 59, spr. 398: Sprawy Koła Polskiego 1882. 1897–1913, k. 109.

⁶³ LNNBU, f. 59, spr. 442: Petycje od wyborców do Włodzimierza Kozłowskiego o interwencję poselską, t. II, 1911, k. 201.

⁶⁴ Tamże, k. 2, 11, 17, 20, 49, 112.

⁶⁵ Tamże, k. 31, 40, 126, 160–168.

⁶⁶ LNNBU, f. 59, spr. 441: Petycje od wyborców do Włodzimierza Kozłowskiego o interwencję poselską, t. I, 1906–1909, k. 202.

⁶⁷ LNNBU, f. 59, spr. 376, k. 169.

⁶⁸ LNNBU, f. 59, spr. 398, k. 157.

⁶⁹ Tamże, k. 168.

ze wspomnianych zarzutów podnoszono szczególnie intensywnie w okręgu Kozłowskiego, gdzie mimo niezadowolenia tamtejszej społeczności Rada zdecydowała o wystawieniu jego osoby. Podobnie miała wyglądać kampania w 1907 r., kiedy w ręce wyborców przekazano wypełnione wcześniej karty do głosowania. W razie sprzeciwu najbardziej niepokornych elektorów kierowano do aresztu⁷⁰. Negatywne stanowisko względem Rady zajął także Michał Bobrzyński stojący na czele uformowanego w 1911 r. „bloku namiestnikowskiego” zwalczanego z kolei przez „antyblok”. Ostatni z nich wspierany był przez narodową demokrację oraz znaczną część konserwatystów wschodniogalicyskich skupionych wokół powołanego 10 stycznia 1912 r. Klubu „Centrum”. Formalnie rola prezesa przypadła Witoldowi Czartoryskiemu, niemniej to Kozłowski grał w nim „pierwsze skrzypce”⁷¹. Tymczasem sytuacja międzynarodowa stawała się coraz bardziej niespokojna. Nie czekając na rozwój wypadków, we wrześniu 1912 r. w dobrach Tadeusza Cieńskiego zorganizowano trójzaborową konferencję polityczną. Jej celem było wypracowanie wspólnego stanowiska wobec zbliżającego się konfliktu zbrojnego. Do obrad zaproszono przedstawicieli najważniejszych ugrupowań politycznych oraz czołowych działaczy społecznych ze wszystkich dzielnic zaborczych. Poza Kozłowskim reprezentantami Galicji byli: Witold Czartoryski, Stanisław Głąbiński, Franciszek Stefczyk, Józef Milewski, Roman Cieński, Ernest Adam oraz Feliks Gniewosz. Konserwatyści galicyjscy stanęli wówczas przed wyzwaniem wyboru orientacji politycznej wynikłym z sojuszu wojskowego Austro-Węgier z Niemcami⁷². Było ono tym bardziej złożone, iż zaledwie kilka tygodni później do Wiednia dotarła informacja o wywłaszczeniu czterech polskich majątków w zaborze pruskim. W tych okolicznościach 5 października 1912 r. grono polskich polityków, włączając Kozłowskiego, skierowało protest do ówczesnego ministra spraw zagranicznych Leopolda Berchtolda. Zgodnie z jego treścią oczekiwano podjęcia nacisków, które przekonają Niemcy do zaprzestania polityki wywłaszczeniowej⁷³.

Karierę polityczną Włodzimierza Kozłowskiego przerwała w październiku 1913 r. nagła choroba⁷⁴. Od tego momentu właściwie stale donoszono o pogarszającym się stanie jego zdrowia. W lutym 1914 r. poza przewlekłym zapaleniem mięśnia sercowego lekarz prowadzący stwierdził liczne problemy z aortą,

⁷⁰ „Kurier Lwowski” 1911, nr 247, s. 2; „Kurier Lwowski” 1911, nr 271, s. 1.

⁷¹ I. Długoń, *Znad modrego Dunaju po leniwy San. Czartoryscy z Pelkiń*, Warszawa 2023, s. 228–229.

⁷² A. Wątor, *Trójzaborowa konferencja polityczna w Pieniakach w 1912 roku*, „Kwartalnik Historyczny” 1992, nr 4, s. 59–60.

⁷³ J. Buszko, *Austro-Węgry a sprawa wywłaszczenia Polaków w zaborze pruskim (1908–1914)*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 1965, t. 20, nr 4, s. 508–509.

⁷⁴ LNNBU, f. 59, spr. 377: Papiery osobiste Włodzimierza Kozłowskiego z lat 1890–1916, k. 187.

w efekcie czego na kilka miesięcy odsunięto go od jakichkolwiek obowiązków⁷⁵. W 1915 r. w obawie o kondycję psychiczną chorego zdecydowano o konsultacjach z wybitnymi znawcami psychiatrii, którzy uznali, iż ten: „przedstawia się jako człowiek zupełnie zdrow pod względem umysłowym”⁷⁶. Wobec braku poprawy zdrowia Kozłowski pozostawał całkowicie bierny w pracach Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego oraz w życiu publicznym⁷⁷. Jego aktywność ograniczała się do sporadycznych datków na cele dobroczynne mających symboliczny wydźwięk⁷⁸. Nadmiar wolnego czasu wykorzystwał na dogłębne czytanie majątku. W liście datowanym na 16 lutego 1915 r. pisał:

W gospodarstwie przeszkadza brak nasion i brak inwentarza. Stoi się więc wobec wyboru z dwójga złego, albo trzeba będzie gruntów pozostawić odłogiem, albo kupić inwentarz. Pomijając już, że i nabycie dobrego inwentarza jest utrudnione i środków do tego nie ma bo jedyny Związek Ziemian daje ograniczone i bardzo niskie kredyty, wpływowe i znające sytuację czynnik odradzają tego hazardu, bo mogą być w każdej chwili nowe rekwizycje, a nikt przeciwko nim zabezpieczyć się nie może⁷⁹.

Zachowane archiwalia wskazują, iż pomimo złego stanu Kozłowski w miarę możliwości starał się opiekować dobrami najbliższych podczas ich nieobecności⁸⁰. Ziemianstwo stanowiło wówczas grupę najbardziej narażoną na szkody wojenne⁸¹. W szczególnie trudnym położeniu znajdowały się gospodarstwa objęte działaniami wojennymi oraz tymczasową okupacją rosyjską z lat 1914–1915. Próby ich odbudowy powstrzymała ofensywa Brusilowa w 1916 r., powodując ponowne spustoszenia. Ogółem w wyniku okupacji zajęto jedenaście powiatów we wschodniej części Galicji⁸². Nieobecność dyrektora w warunkach wojennych przełożyła się na poważny kryzys wewnątrz Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego. Do kolejnego ciosu doszło wiosną 1917 r., kiedy wskutek śmierci Franciszka Rozwadowskiego organizacja straciła swojego wiceprezesa. Podczas obrad z marca 1917 r. długi Towarzystwa szacowano na trzydzieści milionów koron⁸³. Tymczasem Kozłowski został pozbawiony mandatu do Rady Państwa, czego przyczyną była choroba umysłowa⁸⁴. Istotne wspomnieć, że od początku problemów zdrowotnych zgodnie z zaleceniami lekarzy pozosta-

⁷⁵ Tamże, k. 189.

⁷⁶ Tamże, k. 192.

⁷⁷ Tamże, k. 197.

⁷⁸ LNNBU, f. 59, spr. 376, k. 181.

⁷⁹ LNNBU, f. 59, spr. 379: Papiery osobiste Włodzimierza Kozłowskiego, k. 174.

⁸⁰ Tamże, k. 169.

⁸¹ T. Kargol, *Odbudowa Galicji ze zniszczeń wojennych w latach 1914–1918*, Kraków 2012, s. 33.

⁸² Tamże, s. 26–27.

⁸³ „Kurier Lwowski” 1917, nr 102, s. 6.

⁸⁴ „Kurier Lwowski” 1917, nr 253, s. 2.

wał z dala od spoczywających na nim obowiązków poselskich. W zasadzie nie utrzymywał także kontaktów z dawnymi współpracownikami. Nałożyło się na to kilka kwestii. Jedną z nich było internowanie Tadeusza Cieńskiego, który wraz z rodziną 4 grudnia 1914 r. decyzją władz austriackich został przeniesiony z Zakopanego do Budapesztu, rozpoczynając kilkuletnią tułaczkę. Decyzja ta spowodowana była brakiem poparcia dla Legionu Wschodniego, a w konsekwencji jego likwidacją 21 września 1914 r. Jego los podzielił Stanisław Stroński skierowany przez wywiad austriacki do Muerzzuschlag w Styrii⁸⁵. Dotychczasowe więzi uległy ponadto rozluźnieniu na skutek zaangażowania znacznej części konserwatystów wschodniogalicyskich w działalność Naczelnego Komitetu Narodowego. Niektórzy z nich równie intensywnie pracowali na rzecz pomocy uchodźcom wojennym z terenów Galicji. Do szczególnie zasłużonych na tym polu należeli Leon Biliński, Andrzej Lubomirski czy Zygmunt Lasocki⁸⁶. W przeciwieństwie do nich Kozłowski pozostawał całkowicie nieobecny na każdej ze wspomnianych płaszczyzn, czemu winne było podupadające zdrowie. Śmierć zastała go w Krakowie 26 listopada 1917 r. Zmarł samotnie w wieku pięćdziesięciu dziewięciu lat, nie pozostawszy po sobie rodziny⁸⁷. Posiadany księgozbiór wraz z licznymi archiwaliami przekazał na własność Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie⁸⁸.

Podsumowanie

Współcześni charakteryzowali Kozłowskiego jako osobę wszechstronnie wykształconą. Podobno „pamięć miał tak szaloną że, znał prawie wszystkie mowy wybitniejszych polityków w Austrii [...], a gdy ktoś nie wierzył, wyszukiwał natychmiast w bibliotece parlamentarnej odpowiedni rocznik stenogramów i odczytywał wstęp”⁸⁹. Zbliżony obraz skreślił Damian Szymczak według, którego ten należał do „tytanów pracy”⁹⁰. Całkowicie odmienne stanowisko względem jego działalności zajął Jerzy Zdrada, przypisując mu nie tyle skrajny, co

⁸⁵ M. Wrzosek, *Prześladowanie Tadeusza Cieńskiego przez austriacką policję podczas pierwszej wojny światowej*, „Niepodległość i Pamięć” 1999, nr 14, s. 33–35.

⁸⁶ K. Ruszała, *Działalność polityków Koła Polskiego w Wiedniu na rzecz pomocy Polakom zesłanym w głąb Austro-Węgier podczas I wojny światowej* [w:] *Front wschodni I wojny światowej. Studia z dziejów militarych i polityczno-społecznych*, red. M. Baczkowski, K. Ruszała, Kraków 2013, s. 164–167.

⁸⁷ „Kurier Lwowski” 1917, nr 555, s. 4.

⁸⁸ J. Zdrada, dz. cyt., s. 40.

⁸⁹ A. Wątor, *Na galicyjskim Podolu...*, s. 94.

⁹⁰ D. Szymczak, *Nad modrym Dunajem. Refleksje o życiu codziennym polskich polityków w Wiedniu w okresie konstytucyjnym 1861–1914*, „Galicja. Studia i materiały” 2018, nr 4, s. 31.

wręcz reakcyjny konserwatyzm. Bez wątpienia Kozłowski reprezentował najbardziej zachowawczą grupę galicyjskiego ziemiaństwa znaną przede wszystkim z torpedowania ustępstw względem środowisk ukraińskich. Dał o tym znać, zarówno kształtując politykę „antybloku”, jak i podczas dyskusji wokół reformy prawa wyborczego z lat 1906–1914. Na pozór mało postępowe poglądy widoczne w życiu politycznym kontrastowały z reformatorskim stanowiskiem wobec zagadnień gospodarczych. Był w końcu uczestnikiem żywotnych spraw z punktu widzenia Galicji, zwłaszcza gdy weźmiemy pod uwagę jego wkład w negocjacje dotyczące budowy drogi kanałowej na linii Dunaj – Odra – Wisła – Dniestr. Jeszcze bardziej doniosłą rolę odegrał, inicjując próby porozumienia pomiędzy przedstawicielami wielkiej własności ziemskiej a polskim włościanstwem. Tym bardziej interesujący wydaje się powód, dla którego Kozłowski nigdy nie uzyskał awansu na wyższe stanowisko w monarchii naddunajskiej. Jest ono jeszcze mocniej uzasadnione, gdy uwzględnimy fakt, iż na okres jego działalności przypadły zawrotne kariery polityczne Polaków w Wiedniu. Postawione pytanie pozostaje otwartym do czasu opracowania całościowej biografii obejmującej wszystkie dziedziny życia owego bohatera.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Lwowska Narodowa Naukowa Biblioteka Ukrainy im. Wasyla Stefanyka

fond 59, Archiwum Włodzimierza Kozłowskiego:

sprawa 361: Listy do Włodzimierza Kozłowskiego od ojca Zygmunta Kozłowskiego 1873–1893.

sprawa 376: Papiery osobiste Włodzimierza Kozłowskiego z lat 1865–1915.

sprawa 377: Papiery osobiste Włodzimierza Kozłowskiego z lat 1890–1916.

sprawa 379: Papiery osobiste Włodzimierza Kozłowskiego.

sprawa 398: Sprawy Koła Polskiego 1882, 1897–1913.

sprawa 399: Archiwum Rady Narodowej, t. I.

sprawa 401: Archiwum Rady Narodowej, t. III.

sprawa 441: Petycje od wyborców do Włodzimierza Kozłowskiego o interwencję poselską, t. I: 1906–1909.

sprawa 442: Petycje od wyborców do Włodzimierza Kozłowskiego o interwencję poselską, t. II.

sprawa 482: Papiery rodzinne Kozłowskich, t. XV: Starzeńscy, Badeniowie, Ufniańscy, Stadniccy.

Austriackie Archiwum Państwowe w Wiedniu/ Österreichisches Staatsarchiv

Ogólne Archiwum Administracji (Allgemeines Verwaltungsarchiv):

sygn. AT-OeST/AVA Adel HAA AR 744.27

sygn. AT-OeStA/AVA Adel HAA AR 473.1

Źródła drukowane

Przemówienie Włodzimierza Kozłowskiego w Radzie Państwa nad budżetem kolejowym wypowiedziane, Przemyśl 1889.

Sprawozdanie stenograficzne z rozpraw Galicyjskiego Sejmu Krajowego, 21 posiedzenie 1 sesji 6 kadencji z 18.11.1889, Lwów 1889.

Dziennik ustaw państwa dla królestw i krajów w radzie państwa reprezentowanych, Wiedeń 1891.

Mowa posła Włodzimierza Kozłowskiego wygłoszona w Sejmie dnia 28 grudnia 1901 r. w sprawie Morskiego Oka, [b.m.w.] 1902.

Źródła memuarystyczne

Biliński L., *Wspomnienia i dokumenty*, t. 1: 1846–1914, Warszawa 1924.

Chłędowski K., *Pamiętniki*, t. 1: *Galicja 1843–1880*, Wrocław 1951.

Głąbiński S., *Wspomnienia polityczne*, Pelplin 1939.

Wątor A., *Na galicyjskim Podolu. Praca narodowa i oświatowa w relacjach uczestników do roku 1914*, Szczecin 2018.

Prasa z epoki

„Dziennik Polski” 1902, nr 477.

„Gazeta Narodowa”: 1900, nr 326; 1902, nr 254; 1903, nr 5, nr 39, nr 52; 1906, nr 52, nr 128, nr 143.

„Głos Narodu: dziennik polityczny” 1908, nr 112.

„Kurier Lwowski”: 1888, nr 122; 1901, nr 351; 1902, nr 279; 1907, nr 246; 1911, nr 247, nr 271; 1917, nr 102, nr 253, nr 555.

„Nowiny: dziennik niezawisły demokratyczny ilustrowany” 1908, nr 16.

„Słowo Polskie” 1902, nr 495.

Opracowania

Arkusha O., *Ukrains'ko-pol's'ki vidnosyny u Skhidniĭ Halychyni na pochatku XX stolittia: Aktsiia Vlodzimierza Kozlovs'koho 1902–1903 rokiv*, „Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriia istorychna” 2002, nr 37, cz. 1, s. 268–314.

Buszko J., *Austro-Węgry a sprawa wywłaszczenia Polaków w zaborze pruskim (1908–1914)*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 1965, t. 20, nr 4, s. 488–526.

Buszko J., *Polacy w parlamencie wiedeńskim 1848–1918*, Warszawa 1996.

Chudzińska A., *Wszecpolak austriackim ministrem kolei. Wokół kariery politycznej Stanisława Głąbińskiego*, „Galicja. Studia i materiały” 2020, nr 6, s. 507–524.

Długoń I., *Znad modrego Dunaju po leniwy San. Czartoryscy z Pelpliń*, Warszawa 2023.

Grodziski S., *Sejm Krajowy Galicyjski: 1861–1914*, t. 2, Warszawa 1993.

Kargol T., *Izba Handlowo-Przemysłowa w Krakowie w latach 1850–1939. Dzieje – ludzie – polityka gospodarcza*, Kraków 2003.

Kargol T., *Odbudowa Galicji ze zniszczeń wojennych w latach 1914–1918*, Kraków 2012.

Kozłowski W., *Edward Adam hr. Stadnicki*, Kraków 1885.

Łazuga W., *Kalkulować... Polacy na szczytach c.k. monarchii*, Poznań 2013.

Łazuga W., *Ostatni stańczyk. Michał Bobrzyński – portret konserwatysty*, Toruń 2005.

Łazuga W., „Rządy polskie” w Austrii. *Gabinet Kazimierza hr. Badeniego 1895–1897*, Poznań 1991.

Meus K., *Izba Handlowa i Przemysłowa we Lwowie (1850–1918). Instytucja i ludzie*, Kraków 2021.

Ruszała K., *Działalność polityków Koła Polskiego w Wiedniu na rzecz pomocy Polakom zesłanym w głąb Austro-Węgier podczas I wojny światowej* [w:] *Front wschodni I wojny światowej. Studia z dziejów militarycznych i polityczno-społecznych*, red. M. Baczkowski, K. Ruszała, Kraków 2013, s. 153–171.

- Strzelczyk A., „...głos jego był w Europie słuchany” – polityka zagraniczna Austro-Węgier za czasów ministra Agenora Gołuchowskiego młodszego w świetle prasy galicyjskiej, „Historia Slavorum Occidentis” 2019, nr 1 (20), s. 96–114.
- Szocki J., *Księgozbiory domowe w Galicji Wschodniej (1772–1918)*, Kraków 2001.
- Szymański Ł., *Konserwatyści wschodniogalicyscy wobec strajków chłopskich w 1902 r.*, „Studia Prawnoustrojowe” 2020, nr 50, s. 439–453.
- Szymczak D., *Eksceleńcja Dawid Abrahamowicz – polityk galicyjski, polski czy austriacki? Szkic do portretu wybitnego Podolaka* [w:] *Między polityką historyczną a pamięcią historyczną*, red. W. Łazuga, S. Paczos, Poznań 2015, s. 183–209.
- Szymczak D., *Galicyjska „ambasada” w Wiedniu. Dzieje ministerstwa dla Galicji 1871–1918*, Poznań 2013.
- Szymczak D., *Nad modrym Dunajem. Refleksje o życiu codziennym polskich polityków w Wiedniu w okresie konstytucyjnym 1861–1914*, „Galicja. Studia i materiały” 2018, nr 4, s. 23–43.
- Szymczak D., *Ze Lwowa do Wiednia i z powrotem. Wokół kariery Filipa Zaleskiego* [w:] *Znani i nieznani dziewiętnastowiecznego Lwowa. Studia i materiały*, t. 5, red. L. Michalska-Bracha, M. Przeniosło, Kielce 2017, s. 9–26.
- Wątor A., *Galicyjska Rada Narodowa w latach 1907–1914. Z dziejów instytucji obywatelskiej*, Szczecin 2000.
- Wątor A., *Narodowa Demokracja w Galicji do 1918 roku*, Szczecin 2002.
- Wątor A., *Trójjazdowa konferencja polityczna w Pieniakach w 1912 roku*, „Kwartalnik Historyczny” 1992, nr 4, s. 57–62.
- Wątor A., *Ziemanin-polityk. Tadeusz Cieński 1856–1925. Z dziejów konserwatyzmu galicyjskiego*, Szczecin 1997.
- Witkowski K., Meus K., *The Oder–Vistula–Dniester Canal the infrastructural legacy of the Habsburg Empire*, „Journal of Historical Geography” 2024, nr 86, s. 149–162.
- Wrzosek M., *Prześladowanie Tadeusza Cieńskiego przez austriacką policję podczas pierwszej wojny światowej*, „Niepodległość i Pamięć” 1999, nr 14, s. 27–37.
- Zdrada J., *Kozłowski Włodzimierz Marian* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 15, Wrocław 1970, s. 39–40.

Tekst przyjęty do druku: październik 2024

Tekst opublikowany: grudzień 2025

Włodzimierz Kozłowski – an Attempt at a Biography of an Eastern Galician Conservative and Social Activist

Abstract

The aim of this article is to present the figure of Włodzimierz Kozłowski (1858–1917) – a native of Podolia, landowner and social activist. This text is based on materials deposited at the Vasył Stefanyk National Scientific Library of Ukraine (Vladimir Kozlovskyi Archive), supplemented by sources from the Austrian State Archive in Vienna. The article might serve as a contribution to a more complete biography of this social figure.

Keywords: political elites, Eastern Galicia, Włodzimierz Kozłowski, native of Podolia, landowners